

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE
BUCUREȘTI

**TEZĂ DE DOCTORAT
(REZUMAT)**

**POSTUMANISMUL ÎN ARTA CONTEMPORANĂ
PRACTICI TEORETICE ȘI CREAȚII ARTISTICE ACTUALE**

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Constantin Aslam

Doctorand:

Anastasia Calinovici

București
2024

CUPRINSUL
TEZEI DE DOCTORAT

Introducere	4
1. Teorii ale postumanului - Genealogii și concept	7
1.1 De la uman la postuman în discursul postumanist. Fundal teoretic și filosofic	8
1.1.1 Umanism, Anti-umanism, Post-umanism și Supraomenesc	9
1.1.2 Teoria critică	13
1.1.3 De la Postmodernism la Postumanism - Structuralism, Post-structuralism și Deconstrucție	15
1.1.4 Gândirea slabă în contextul ideilor postumaniste	24
1. 2 Postumanismul critic	26
1.2.1 Studiile despre animale	29
1.2.2 Era Antropocenă	33
1.2.3 Critica feministă, Ecofeminism, Cyberfeminism și studiile de gen	34
1.2.4 Corpul postuman	42
1.3 Transumanismul	45
1. 3.1 Cyborg-ul, artefact tehnologic și imagine culturală	48
1.3.2 Nucleul narativ al postumanismului	52
1.4. Relația dintre individ și tehnologie	57
 2. Postumanism în arta contemporană	 63
2.1 Influențe postumaniste în arta post-modernă și în arta recentă	64
2.1.1. Postumanismul și sfârșitul Umanismului	65
2.1.2. Corpul postuman	67
2.1.3. Transumanism, corpul augmentat și Cyborg	70
2.1.4 Studii despre animale și eco-criticism	74
2.1.5 Feminism și studii de gen	80
2.1.6 Viitorul postuman - artă și societate în era postumană	86
2.1.7 Net Art, Post-Internet Art, Post-Digital și Noua Estetică	92

2.2 Noi perspective asupra artei contemporane	108
2.2.1 <i>Incluziune și reforma canoanelor</i>	109
2.2.2 <i>Platforme online de artă în contextul interdisciplinarității</i>	118
2.2.3 <i>Eco-criticism, Antropocen și studii despre animale</i>	130
2.2.4 <i>Gen și identitate</i>	137
2.2.5 <i>De la „hauntologia” lui Derrida la estetici ale spațiului virtual</i>	143
 3. Proiect artistic personal în contextul ideilor postumaniste actuale	 159
3.1. Situatrea între și identitatea mai mult decât umană	159
3.2 Medii de expresie și practici de expunere offsite	179
 Concluzii	 192
 Bibliografie	 195
Bibliografie digitală	200

Rezumatul tezei de doctorat

„ Postumanismul în arta contemporană. Practici teoretice și creații artistice actuale“

Doctorand:

Anastasia Calinovici

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Constantin Aslam

Cuvinte cheie: *postumanism, subiectivitate, identitate, tehnologie, cyborg, transumanism, hauntologie, hibriditate, corp postuman, artă contemporană, spațiu virtual.*

Obiectivul cercetării doctorale cu titlul „*Postumanismul în arta contemporană. Practici teoretice și creații artistice actuale*“ este acela de a genera un cadru de înțelegere și de navigare în discursul postumanist, aducând claritate asupra implicațiilor sale filosofice și culturale, a practicilor artistice actuale și a teoriilor aferente acestora. Mutațiile conceptuale ce iau naștere în interiorul abordării postumaniste sunt parcurse prin prisma unei cercetări exploratorii, ce are în vedere cartografierea principalelor filiere de gândire, teorii ori dezbateri care construiesc împreună acel concept de postumanism ce modelează practicile artistice contemporane.

Reconfigurarea profundă a ideilor ce conceptualizează individul uman redefinește statutul acestuia și rolul său în relație cu natura, tehnologia ori alte forme de viață, îndemnând spre o reformulare esențială a existenței și a viitorului. Postumanismul intervine în acest context precum un discurs umbrelă ce contestă excepționalismul umanist și respinge viziunile dualiste și opresive, care izolează omul de natură și îl plasează într-o poziție dominantă. În acest sens, este propusă o viziune în care tehnologia, natura în toate formele sale și ființa umană, sunt înțelese precum entități flexibile și interconectate.

Postumanismul poate fi tradus prin prisma a două ipostaze: ipostaza critică, ce aduce împreună, la nivel teoretic, diverse domenii critice, precum studiile feministe, post-colonialiste, studiile de gen, de mediu, studiile despre animale, studiile despre dizabilități ori rasă, și ipostaza narativă, ce aduce în prim-plan discuții speculative ce vizează viitorul și relația dintre uman și tehnologie. Cea din urmă instanță reprezintă un cadru conceptual prin care sunt investigate posibile configurații ale subiectivității, ale identității și ale corporalității, imaginând condiția umană dincolo

de limitele biologice sau culturale tradiționale. Această ipostază este preponderant prezentă în discursuri ficționale, literare, cinematografice sau artistice, care funcționează precum viziuni speculative ce problematizează granițele dintre uman, non-uman și tehnologic.

Cercetarea de față propune analiza discursului postumanist dintr-o dublă perspectivă, teoretică și artistică. Studiul are ca principal obiectiv investigarea posibilității existenței unei presupuse arte postumaniste ori a unei estetici specifice acesteia. În acest sens, se urmărește a determina maniera în care arta ce se aliniază discursului amplu bazat pe chestionări filosofice și sociale specifice postumanismului, în diferitele sale manifestări recente ori contemporane, poate fi încadrată într-o paradigmă estetică distinctă sau, dimpotrivă, dacă aceasta se caracterizează printr-o diversitate formală, nesubordonată unui set fix de criterii estetice. Perspectiva artistică se concentrează, pe investigarea posibilității existenței unei presupuse arte postumaniste ori a unei estetici specifice acesteia, ipoteză în cuprinderea căreia sunt invocate, alături de opere de artă consacrate, propria practică artistică.

Metoda hermeneutică, bazată pe teoriile lui Hans-Georg Gadamer, precum ideea „cercului hermeneutic”, a teoriei pre-judecăților”, respectiv a „fuziunii orizonturilor istorice”, constituie fundamentul interpretativ al cercetării de față, fiind utilizată în analiza intersecției dintre spațiul teoretic ori filosofic al postumanismului și manifestările sale artistice. Această metodologie generează un cadru conceptual care permite o abordare interdisciplinară în înțelegerea discursului postumanist, prin corelarea perspectivelor teoretice fundamentale și a contextului cultural ori artistic recent și contemporan. Cercetarea simultană a dimensiunilor conceptuale și estetice ale postumanismului generează un mediu de interogare și de interpretare atât teoretic cât și vizual, fiind urmărită identificarea unor tipare recurente în cadrul artei asociate postumanismului, dar și analiza diversității formale ce caracterizează aceste demersuri.

Studiul se concentrează asupra manierei prin care arta devine un locus al interogării critice a statutului individului uman, precum și un spațiu de înțelegere a raportului dintre acesta și non-uman. Prin intermediul metodei hermeneutice este evidențiată natura dinamică a fundalului postumanist, fiind aduse în prim-plan procesele de reconfigurare conceptuală din cadrul practicilor artistice și modul în care acestea contribuie la generarea a noi structuri epistemologice și ontologice, marcate de hibridizare și interconectivitate.

Analiza de față depășește cadrul unei investigații exclusiv teoretice, adoptând un demers interpretativ, aducând în prim-plan direcțiile conceptuale și estetice semnificative în contextul

postumanului. Astfel, obiectul artistic funcționează precum un agent hermeneutic capabil să chestioneze structuri epistemice ori dinamici sociale, generând noi orizonturi de interpretare teoretică. În acest cadru, arta devine un mediu de negociere și de reconciliere a relațiilor dintre uman și non-uman, cel din urmă fiind înțeles precum o instanță complexă, ce se extinde dincolo de limitele subiectivității umane și include forme de viață biologice, tehnologie și procese algoritmice.

Studiul debutează prin a cartografia principalele discuții generate în cadrul conceptului de post-uman, urmărind a schița fundalul teoretic și filosofic de dezvoltare a acestuia. Astfel, primul capitol al tezei, „*Teorii ale postumanului - Genealogii și concept*” începe prin a urmări o traiectorie istorică și culturală ce trece de la Umanism, la filosofia nietzscheiană, la Anti-umanism și în final la Post-umanism. Acest parcurs este continuat prin trecerea în revistă a principalelor filiere de gândire ce influențează și generează fundal discursului în cauză, și anume: Teoria critică, Structuralismul, Post-structuralismul, Deconstrucția și în final întregul curent Postmodernist. Acest capitol prezintă două ipostaze ale conceptului de post-uman prin prisma Post-umanismului critic, ce vizează studii precum cele despre animale, studiile feministe, de gen ori de mediu, punctând asupra noțiunilor precum *Antropocen* ori *Cyberfeminism*, și ipostaza narativă, ce situează viitorul drept principal actor în cadrul analizelor postumaniste. Transumanismul, *cyborg-ul*, înțeles precum un artefact tehnologic și o imagine culturală, cât și relația dintre individul uman și tehnologie sunt concepte analizate în vederea unei bune înțelegeri a definițiilor ce descriu Post-umanismul. Primul capitol aduce împreună texte fundamentale pentru fiecare dintre aceste mișcări ori curente, reprezentative pentru articularea postumanismului și recontextualizate prin prisma unor contribuții teoretice recente ori contemporane ce reinterpretează întrebările și anxietățile asociate erei postmoderne. În acest sens, sunt analizate texte care interoghează natura subiectivității umane, relația dintre corp și tehnologie, și maniera în care aceste problematici sunt revizitate în raport cu provocări contemporane precum schimbările climatice, utilizarea biotehnologiilor ori declanșarea crizelor socio-politice globale.

Obiectivul central subscris acestui prim capitol este acela de a oferi o imagine dinamică și de a clarifica structura curentului postumanist, printr-o examinare a principalelor sale fundamente teoretice și a contribuțiilor contemporane ce au consolidat și diversificat acest concept multidimensional. În acest context, metoda hermeneutică joacă un rol esențial, generând un cadru interpretativ ce permite descifrarea interconexiunilor dintre diferitele tradiții filosofice și evoluția

discursului postumanist, înțeles precum un câmp conceptual deschis aflat într-un dialog interdisciplinar continuu.

Odată stabilit cadrul teoretic și conceptual al postumanismului, analiza se extinde, în cadrul celui din urmă sub-capitol, „*Relația dintre individ și tehnologie*” asupra manierei în care aceste transformări epistemologice influențează structurile de gândire și de reprezentare, fiind totodată, evidențiat modul în care acesta funcționează precum un spațiu de reinterpretare și de reconfigurare a subiectivității și a cunoașterii. Această abordare permite o înțelegere aprofundată asupra proceselor de integrare în discursul postumanist și de transformare, a parametrilor gândirii filosofice tradiționale, fiind accentuate raporturile dintre uman, tehnologic și natural.

Studiul continuă prin a explora maniera în care perspectiva teoretică discutată anterior se reflectă și este integrată în contextul artistic. Astfel, cel de-al doilea capitol, „*Postumanism în arta contemporană*” analizează posibilitatea existenței unei arte postumaniste ori a unei estetici specifice acesteia. Cercetarea începe prin a cartografia o serie de proiecte artistice situate în era post-modernistă și în perioada recentă, ce pot fi citite într-o cheie postumanistă. Alegerea proiectelor artistice este, bineînțeles, subordonată unui set de criterii subiective, cu toate acestea, s-a urmărit selectarea celor mai relevante exemple pentru a susține argumentele privind rolul artei în formularea și explorarea ideilor postumaniste. Acest capitol alocă o serie de proiecte artistice importante fiecărei teme abordate, precum relația dintre post-umanism și sfârșitul umanismului, transumanismul, corpul postuman, *cyborg-ul* și impactul augmentării tehnologice.

În continuare, pe parcursul celor 7 sub-puncte ale primului sub-capitol, „*Influențe postumaniste în arta post-modernă și în arta recentă*” sunt analizate lucrări ce generează un fundal de discuții în contextul studiilor despre animale, a eco-criticismului ori a contribuțiilor feministe și a studiilor de gen. Totodată, sunt prezentate proiecte care examinează viitorul post uman, relația dintre artă și societate în acest context și punctează asupra unor noțiuni cheie în arta recentă precum *Net-art*, *Post-Internet art* sau *Post-Digital*. Cu alte cuvinte, această secțiune a cercetării poate fi înțeleasă precum o incursiune într-un parcurs ce prezintă artă produsă de la începuturile secolului al XX-lea până la începuturile anilor 2000 și care funcționează ca teren de reflecție pentru ideile postumaniste.

Examinarea practicilor artistice selectate evidențiază procesele transformative pe care reprezentările corpului, a identității și a relației dintre uman și non-uman, le suferă în contextul postumanist. Analog, sunt aduse în prim-plan strategiile prin care proiectele artistice mediază

configurațiile conceptuale și imaginarul cultural, contribuind la redefinirea ontologiei tradiționale. Astfel, acestea devin spații de expresie și de generare a proceselor de reconceptualizare a statutului agentului uman.

În secțiunile următoare, începând cu cel de-al doilea sub-capitol, „*Noi perspective asupra artei contemporane*” studiul se concentrează asupra artei contemporane, reluând și aprofundând temele majore ale postumanismului, cărora le sunt alocate proiecte artistice de data aceasta produse între anii 2017 și 2024. Fiecare temă este analizată în raport cu lucrările recente, oferind o perspectivă actualizată asupra modului în care postumanismul se reflectă în creația contemporană. Cercetarea continuă prin a traduce spațiul artistic, punând accent pe multiplele transformări și adaptări care l-au redefinit în contextul actual. În acest sens, este analizată funcția galeriei de artă, atât ca un loc fizic de expunere, dar și ca un nod complex în rețeaua globală a artei contemporane, în care tipurile de difuzare s-au diversificat considerabil. Astfel, platformele online devin spații esențiale pentru expunerea și diseminarea artei, redefinind relația dintre artist, curator și public. Practicile de expunere offsite, adesea în locații neconvenționale, extind și mai mult această rețea, provocând noțiunile tradiționale legate de spațiu și specificitate. În acest cadru, ideea de hibriditate devine un concept central, atât în ceea ce privește medierea digitală a artei, cât și în formele hibridizate de expresie artistică ce combină mediile tradiționale cu noile tehnologii. Textul continuă prin a evidenția maniera în care diversitatea tematică devine un element esențial în cadrul artei contemporane, punctând însă asupra frecvenței cu care proiectele artistice explorează estetici inspirate din mituri și genul horror. Acest gen, cu profunde implicații culturale, devine un teren fertil pentru investigarea anxietăților legate de noile tehnologii, ecologie ori viitor, fiind un instrument provocator de reflecție asupra tensiunilor și incertitudinilor specifice lumii contemporane.

Analiza din perspectivă teoretică a artei contemporane este completată de o trecere în revistă a transformărilor ce au loc în interiorul procesului artistic, acesta din urmă fiind strâns legat contextului actual, în care crizele ecologice, mutațiile socio-politice și evoluția tehnologică impun reconsiderări ale identității ori ale poziției umanului în raport cu non-umanul, influențând astfel atât mediile de expresie, cât și modurile de producție și de receptare a artei. În acest sens, studiul propune o lectură a artei contemporane, înțeleasă atât precum un domeniu estetic, cât și ca un câmp discursiv interdisciplinar în care noțiunile fundamentale sunt renegociate și relocalate. În acest cadru, metoda hermeneutică permite o examinare profundă a mecanismelor prin care arta reflectă

și contribuie activ la conturarea imaginarului postumanist, fiind identificate tendințele estetice emergente și sistemele de interogare critică ce definesc experiența artistică actuală. Astfel, următoarea secțiune a capitolului, „*De la „hauntologia” lui Derrida la estetici ale spațiului virtual*” examinează modul în care diferite tipuri de imagini sunt distribuite în spațiul virtual, fiind organizate în așa numite *estetici*, ce capătă popularitate virală. Acestea devin atât reflexii vizuale ale culturii digitale contemporane, cât și surse de inspirație pentru proiecte artistice. Diseminarea acestora în mediul digital contribuie la consolidarea a noi sisteme de semnificație și de interpretare, precum și la recontextualizarea celor din urmă în imaginarul colectiv. Aceste tendințe sunt analizate prin prisma unor texte fundamentale semnate de teoreticieni precum Jacques Derrida și Mark Fisher, explorând concepte esențiale precum *hauntologie*, *viitor pierdut* sau *mașinărie divină*. Din perspectiva *hauntologiei* derridiene, aceste imagini nu sunt simple artefacte vizuale, ci devin expresii ale unei temporalități discontinue, marcate de revenirea unor forme estetice din trecut în contexte noi, unde își pierd și își reconstruiesc sensul. Astfel, aceste tendințe vizuale actuale funcționează precum un spațiu spectral, în care trecutul, prezentul și viitorul coexistă într-o relație instabilă, influențând modurile de reprezentare și de consum ale artei.

Ultimul capitol al tezei de doctorat, „*Proiect artistic personal în contextul ideilor postumaniste actuale*” se concentrează asupra proiectului vizual personal, *Somewhere between fever and decay*, analizând modul în care principalele teme postumaniste sunt integrate în acest demers artistic. Textul punctează asupra setului teoretic studiat, localizând principalele direcții conceptuale care definesc postumanismul, precum și temele relevante acestui cadru, în contextul producției artistice personale. Astfel, sunt identificate și examinate noțiuni precum statutul intermediar al identităților *mai mult decât umane*, specificitatea spațiului și implicațiile acestuia, precum și raportul dintre uman și non-uman în cadrul producției artistice, cu precădere în interiorul instanțelor generative ale inteligenței artificiale.

În acest context metoda hermeneutică oferă un cadru de interpretare prin care proiectul vizual este examinat atât din punct de vedere estetic, cât și prin prisma proceselor de reconfigurare conceptuală pe care postumanismul le propune. Astfel, demersul artistic este analizat în raport cu estetica spectralității, aducând în prim-plan maniera prin care imaginile realizate cu ajutorul programelor generative de inteligență artificială, funcționează precum vestigii ale unor identități fluide și fragmentate. Totodată, textul punctează asupra instanțelor vizuale ce articulează o estetică a discontinuității și a fragilității. În acest cadru, imaginile sau obiectele funcționează precum urme

ale unor narațiuni pierdute ori latente ce evocă un spațiu al instabilității temporale. Procesele de suprapunere, de ștergere ori de fragmentare a imaginii și a obiectelor, generează un tip de materialitate spectrală, în care prezențele sunt simultan afirmate sau dizolvate în structuri vizuale fluide ori incerte. Această estetică este tradusă în discursul postumanist prin problematizarea relației dintre uman și non-uman, noțiunile de corp, memorie și identitate fiind renegociate și relocate într-un spațiu conceptual intermediar. Imaginea devine, așadar, un mediu de reprezentare, dar și un câmp de tensiuni și reconfigurări teoretice.

În concluzie, această cercetare își propune să analizeze critic modul în care arta contemporană problematizează și renegociază identitatea subiectului în contextul transformărilor epistemologice și ontologice impuse de paradigma postumanistă. Studiul de față propune analiza postumanismului într-o cheie interdisciplinară, examinând convergențele dintre spațiul filosofic, cadrul teoretic postmodernist și practicile artistice recente și contemporane. Printr-o lectură comparativă a istoriei artei moderne și postmoderne, de la explorările identitare și de gen ale lui Claude Cahun, la corporalitatea augmentată și tehnologizată din lucrările lui Stelarc ori ale lui Orlan, până la intervențiile contemporane ce îmbrățișează genul *horror*, ca principală tendință estetică, studiul investighează maniera în care arta vizuală reflectă și, totodată, produce noi înțelegeri ale subiectivității ori ale hibridizării corpului, destabilizând astfel, limitele dintre uman, non-uman și tehnologic.

Studiul urmărește a traduce conceptul de postumanism, împreună cu instanțele și raporturile redefinite în interiorul său, conturând o perspectivă ce oferă un punct de plecare în aprofundarea principalelor teme ale discursului în cauză și deschidere către direcții noi de cercetare.